

A MÜFORDÍTÁS ETIKÁJA (Híd, 1984. 9.)

Sava Babić, a jeles szerb műfordító két esszéjét is olvashatjuk a Bori Imre szerkesztette újdéki folyóiratban a műfordítás etikai és esztétikai kérdéseiről. „Néhány évtizeddel ezelőtt nálunk elképzelhetetlen lett volna a műfordítás etikai és esztétikai vonatkozásairól tárgyalni” — írja Babić, a szerb-horvát irodalomra gondolva; „egy kultúra tudatosodásának” jelét látja abban, hogy „megértette a műfordítás lényegét”. Különválasztva az etikai és esztétikai normákat, az előbbieket az alkotáson kívülieknek, az utóbbiakat magában az alkotásban érvényesülőeknek minősíti; egyúttal felállítja azt a tézist, hogy „erről mindig csak a kivételes művek, tehetséges műfordítók és az alkotásértékű műfordítások esetében beszélhetünk”.

Az etikai ismérvek között a legfontosabbnak az egyébként jól ismert (csak nem mindig érvényesülő) követelményt tartja: csak olyan műveket kell fordítani, amelyeknek kivételes értékéről a műfordító meg van győződve. Az alkotó kihívásnál nem kevésbé nehéz feladatokat ró a fordítóra a gyenge művek tolmácsolása — másképpen: ilyenkor ugyanis a gépiesség kerül előtérbe, illetve a fordító etikája veszélybe, „tulajdonképpen személyének integritása válik kérdésessé”. Babić nem említi itt a másik veszélyt, amikor is a műfordító személyisége pozitív értelemben rávetül az eredetileg gyenge műre, ami esztétikailag részben nyereség, másrészt viszont hamisításhoz vezet (és szintén azt a bizonyos integritást veszélyezteti). A színvonal mellett fölmerül természetesen az azonosulni tudás kérdése. „A fordítónak nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is megadatott a választás lehetősége, még ha ez korlátozott is: hogy vállalkozzon vagy ne vállalkozzon egy-egy alkotás átültetésére. Ezúttal is személyiségének integritásáról van szó, azaz az etikai komponensről: arról, hogy a fordító világszemlélete mennyire azonosítható azzal a szemlélettel, amelyet

a lefordítandó mű tolmácsol. Ez nem azt jelenti, hogy etikai szempontból csak az olyan esetek helyénvalóak, amikor maradéktalan az azonosság, hanem lényegesek azok az esetek is, amikor teljes az eltérés, amikor a fordító képtelen elfogadni az eredeti művet.” (Sava Babić egy személyes példát említ, nagyon őszintén és etikusan, amikor is nem tudott vállalkozni Kőlcsey irodalmi és történelmi értékű versének szerb nyelven való megszólaltatására, viszont az etikai normákkal összeegyeztethetőnek tekinti, hogy ugyanezt a műalkotást egy más helyzetben Paszkal Gilevszki végül is lefordította.)

A műfordítás esztétikai kérdéseinek körét Babić szintén saját írói tapasztalatai alapján vizsgálja, elsősorban Petőfi-versek tolmácsolásának nehézségeit, a fordítói hűség és hűtlenség dialektikus viszonyát példázza. Szól a belső idézetekről is, egy **Eörsi**-vers kapcsán, amely a híres Petőfi-versest (*Szabadság, szerelem*) parafrázálja, illetve gondolja újra. Ehhez a műfordítói munkájához fűzi Babić következő lendületes eszefuttatását: „Miért ragaszkodott a fordító éppen ehhez az **Eörsi**-vershez? Választhatott volna más költőt, más költeményt vagy másik **Eörsi**-versest is. Elsősorban ez a vers jó példa annak érzékeltetésére, milyen összetett helyzetekkel kell megbirkóznia a fordítónak. Az idézetek fordítása mindig összetett és nehéz feladat. S hogy miért választotta a fordító éppen az **Eörsi**-versest? A költő ebben a versben nagy elődjét idézi, de csak a szabadságot és a szerelmet vállalja, nem pedig Petőfi tragikus sorsát is. Petőfi XIX. századi költő, annak a századnak a gyermeke, amely úgy tartotta, hogy az ember uralja a maga halálának, megválthatja önmagát és megváltoztathatja a világot. **Eörsi** XX. századi ember és költő: az ember már nem hiszi, hogy maga irányíthatja sorsát, a különböző mesterkedések folytán [...] ezek végzik tömegsírban; nem az egyes embertől függ, hogy kitör-e az atomháború... Nincsenek illúziók.

A költő felfedezte ezt a különbséget,

az értékbeli különbséget, és ezt egy idézet segítségével találóan közölte velünk. A fordító, amikor felfedezte ezt a felfedezést, megkísérelte lefordítani a verset. A költő is és a fordító is úgy érzik, hogy ez volt a feladatuk.”

Kántor Lajos